

նախնի կարգացած էինք, ժողոված եւ հասարակ մը մէջ ամփոփած է, որպէս զի անկորուստ պահուին իրրեւ վտերութիւններ, որոնք միանգամայն պիտի ծառայէին երիտասարդ Թուրքներու ամբողջ հագեցանութիւնն ի տես գինիւ: Երիտասարդ Թուրքները սահմանադրական կառավարութիւնը հաստատած միջոցին՝ այս մը ներշնչեցին, թէ այս բազմաշարք երկրին վերջապէս պիտի մանկ քաղաքակիրթ ազգաց կարգը: Այլ առաջ, Ազանայի զէպէն այս յոյսն ի գործն հանց, եւ երիտասարդ Թուրքը կառավարութիւնը վարկարեկ ըլլաւ: Աւանց ազգարութեան որ եւ տերութիւն չէ կրնար կանգուն ձեռք, վստահ զի «արգարութիւնն հիմն է պետութեան», եւ այս արգարութիւնը բոլորովին արհամարհեցաւ: Ազանայի զէպէն մէջ, Այս Զարգը նոր կառավարութեան համար անհնարին վարկարեկում էր, եւ այս անորգանքն իւր ձեռքէն օրրեւաւ համար միակ ճանապարհ կար՝ արգարութեամբ եւ խտրի պատժել յայտարարներն, այսու միայն կրնար կառավարութիւնն ապացուցանել թէ գործունեւ յարեւներուն ինք բնու հասած չէ եւ ապահովընէն որ ապագային նման օրինակ զէպէրեւ տեղի պիտի չարուի, եւ թէ քարապետ «պատանութիւն, եղբայրութիւն եւ հասարակութիւն» շողջողուն նշանաբանն ալք խորելու խօսքեր միայն չեն: Բայց կառավարութիւնն իւր այս պարտականութեան մէջ թերացաւ, եւ այնու անուղղակի խտրականութեան թէ պատահած եղեւնին մեղաւորից է ինքն ալ: Ասան զի կառավարութիւնն յայտնապէս աշխատեցաւ պաշտօնական սուտերով (էջ 89—109) հասարակաց կարծիքը չսփռել: Երանք վտերութիւններով (էջ 113—186) մի առ մի հեքուեցան, եւ շատ անգամ նոյն իսկ սուտ Թեան հեղինակներուն կողմանէ: Կառավարութիւնն, երիտասարդ-Թուրք երեսպետներն եւ անոնց բերան եղող թերթներն ոգի ի բուն պաշտպան կանգնեցան յայտնի շարագործներուն եւ եղեւնին բուն իսկ պարագլուխներուն: շատ երկար բոլորներէ ետեւ՝ եւ երբ այլ եւս անկարող էին պիտեմն աւելի ապացուցեալ յայտնարները պարակելու, հաճեցան կամ բռնազատեցան զիւնաւոր յայտարարները պատժել, բայց այնպիսի ջնջին եւ անպարտեւ պատժանքներով՝ որոնք ազգարութեան երեսին հնգանութիւն մին էին: Այս ամէնն անհեղքեղ փաստերով եւ վտերութիւններով անպարտեւ եւ Էնգիւսակն, եւ որոնք երիտասարդ-Թուրքը կառավարութեան եւ կառավարութեան անկողնակալութեան եւ արգարութեան վկայութիւններ չեն բնու, այլ ընդ հակառակն: Գրքովին կցուած Արիւնիւյ համառօտ աշխարհագրութիւնն եւ աշխարհացոյց մը իր պատկերացնէ եղեւնին թաւերարեմն եւ կը լուսարարնէ:

Էնգիւսակն այս մեղուական աշխատասիրութեան եւ մարդասիրական գործքին համար երախտապարտ պիտի մնայ հայ ազգն եւ քաղաքակիրթեալ աշխարհ: Կր վայելէ ուրեմն որ ամէն Հայ իւր մարտիրոսագրութեան այս վերջին հատարն ալ առ ձեռն ունենայ եւ պահէ:

Հ. Գ. Գ.

ԹԻՐՈՒՆԻԿ — Ամենուն տարեցոյցը. 1911. Ծ. տարի. Կ. Պոլիս, տպ. Վ. եւ Հ. Տէր-Ներսիսեան, 1911, 80 էջ 416: Կրնն է 3 քր.:

Էքեղ, պատկերազարդ հատար մը գործնաւ կու տայ փութալան Գ. Թեպիկ, որ նախորդ է հասարակեան հետ կը ներկայացնէ հայելի մը, ուր կարելի է տեսնել ժամաւոր անցելոյն հայ գրական կեանքը՝ զգալի կերպով:

Նաեւ այս հատարը հարուստ է պատկերներով (մերձագործներ 200), վերջածած մեծաւ մասամբ հայ կեանքին: 400է աւելի էջերը զարդարած են բացի պատկերներէ՝ նաեւ գրական յուսաններով, որոնք կրնան հետաքրքրել նոյն իսկ մանագէտները, թէեւ քիչ մը հարեւանցի խմբագրուած ըլլան: Երկուստէ 5—9 տարած է ցանկ մը 1500—1911 լոյս տեսած հայերէն օրացոյցներու եւ անացոյցներու, որ, որչափ գիտեմք, առաջին անգամ հոս լոյս կը տեսնէ: — Հեռաքրքրական է գարնանը գործել Գ. մասը՝ 4 էջն ու նոր գեղերը (էջ 224—298), ուր առանձին բաժին մը ստացած են նաեւ «Հայերեմագեալ օտարութիւններ» (էջ 225—233) Հ. Թ. Դեպիկներն գրելն:

Կը շնորհասիրեն Բարդ. Կաղնոց եւ կը մաղկենք որ շարունակի իւր ձեռնարկն աւելի խնամք, առիթով նոր հատար մ'ալ առաջնիկայ տարին:

Հ. Ն. Ս.

BARDENHEWER Dr. Otto: Patrologie. 9. տպ. մեծաւ մասամբ նոր աշխատասիրութեամբ. Freiburg im Br., Herder, 1910, 80 մմ, էջը XI—587. Գինը՝ Mark 8.50, կովչ. Mark 11.—:

Չեմ յուսար թէ ուսումնասիրելիս բնիկեր-ցոյցներուն անծանօթ գիրք մ'ունենամ տղին: Այլ հեռեւան է Ա.—Է գարբու. մասին մատենագրական յղումներու թերթի մէջ կամ այլուր, անպատճառ. պատահած ըլլաւ է Օ. Bardenhewer-ի անուն եւ անոր հետ անձուկ կապուած գրքիս:

Հայ-բիւրո-Նիւն երրորդ տպագրութեամբ է որ լոյս կը տեսնէ այսօր (Ա. տպ. 1894, Բ. 1901). չհաշուելով նոյնին խոսքերն է անգլիերէն թարգմանութիւնները, որոնք նոյնպէս այլ եւ այլ տպագրութեանց արժանացած են: Ծարխերու բնթացը սակայն որչափ փոփոխած է առաջին, նոյն իսկ երկրորդ տպագրութիւնը:

Հարեւանօթ հայրախօսի այս գործը որոշուած է ծառայել իբրեւ ուղեցոյց մը անոնց ձեռքը, որոնք ընտրած են իրենց ուսումնասիրութեան առարկայ Ա.—Է գարբու. եկեղ. գրականութիւնը, որ Հայ-բիւրո-Նիւն անուամբ կ'իմացուի, առանց խտրութեան արեւելեան կամ արեւմտեան գրականութեան: Bardenhewer շնատցած է հոս ըստ կարի կարճ տողերու մէջ սեղան խաղաղանքի մատենագրի եւ գրուածքի մասին՝ վերջին քննութեանց մատենագրական արդիւնքը, նոյն մատենա-

խօսութիւն մ'ալ ընկերացնելով: Այսու իւր աշխատութիւնը կը ներկայանայ ամէն գիտականի ձեռքը կնիկ մը, որուն շնորհի կարելի է հայ-բարձրական բազմաթիւ գրականութեան մէջ դերն մնալ շնորհել:

Յատուկ բաժնով մը նկատի առնուած է նաեւ հայ գրականութիւնը (էջ 508—515), ուր գլխաւորաբար յիշուած են Ազաթանգեղոս, Բիւզանդ, Կորիւն, Եղիշի, Ղ. Փարսեցի, Եղիշէ, Մ. Խարենացի, Յամախապատմութիւնէն: Դժբախտաբար Հեղինակն հայերէնագէտ չըլլալուն՝ չէ կրցած գգուել այս շրջանի վրայ լոյս տեսած հայերէն քննութիւններէ: Յրեմայս գործոյն, ուր պատշաճ էր, յիշած է նաեւ Ս. Հարց գրութեան մը հայ նմանոյ թարգմանութիւնը, որոնք հրատարակուած են կամ քննութեան առարկայ եղած:

Նկատի ունենալով գործոյն մեծ կարեւորութիւնը, պիտի բաժնայինք, որ հայ բանասէրը չմիայն իրենց գայի իրենց ուշադրութեան, երբ նմանութեան նիւթն ինչ շրջանէն ըլլայ: Առանց այս ուղեցոյցի գծուած կարելի է ուղիղ քայլ առնուլ քննական այս աշխարհին մէջ:

Հ. Ն. ԱՅԻՆԻՍԻ

DR. ANTON BAUMSTARK. — Festbrevier und Kirchenjahr der syrischen Jakobiten. — Eine liturgiegeschichtliche Vorarbeit auf Grund hiesiger Studien in Jerusalem und Damaskus, der syrischen Hsskataloge von Berlin, Cambridge, London, Paris und Rom und des unierten Mossuler Festbrevierdruckes [= Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, III. Band, 3.—5. Heft]. Paderborn, Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. 1910. S. 308.

Յօ, գ. րէն՝ M. 8.—.

Դիմ. Բաումշտարկի նոր ուսումնասիրութիւնը՝ Առիթ Յիւլիանի ժամանակէն ա՝ Տօնացոյցը՝ ուսումնասիրութիւն մըն է մասամբ նաեւ հայ ժամագրքին եւ հայ Տօնացոյցին սկզբնաղբարութեան: Դասած է արդէն երկու եկեղեցեաց սերտ յարաբերութեանց պատմութիւնը Ե. Տէր-Մինասեանի գեղեցիկ գրութեան:

Հեղինակն իւր քննութիւնը կատարած է բազմութիւն (իր 250) ձեռագիրներու վրայէն որոնք կը գտնուին Երուսաղէմ, Գիւմիսիոսի եւ Երուսաղէմի գլխաւոր Կաթողիկոսանիւններու մէջ, — Դժբախտաբար հայերէն լեզուի անծանօթ ըլլալուն՝ չէ կրցած հայ աղբիւրներէն ալ օգտուիլ, բայց ունեցած է աղաջ առիւն նիւթի վերաբերեալ եւրոպական լեզուներով ծանօթ գրութեան (Տէր-Միգայելեանի են), որով համեմատութեանց համար նաեւ հայ ժամագրքը նկատի առնուած է ուր պէտք էր:

Գրութեանը կը բացուի ներածութեամբ մը (էջ 1—24), ուր յերեւան կը հանուի «Յակոբի-

կեան եկեղեցեւոյ պատմական գիրքը՝ շատ անձուկ տողերու մէջ սեղմուլով անխիւ օգտակար ծանօթութիւններ մեր գրադի եկեղեցեւոյ մասին: Այնուհետեւ կ'առնու սկիզբ ժամագրքին (25—158) եւ Տօնացոյցին (159—288) քննութիւնը:

Ըստ հեղինակին՝ նաեւ Ասորաց ժամագրքը, նախնաբար կը կազմուէր Ս. Գրքի հատուածներէն, գլխաւորաբար սաղմոսներէն: Դ—Ե գրու. մէջ կը սկսին յորինուիլ Madraše, Sojda, Qali եւ Enjane կոչուած երգերը, որոնք մեր ժամականներու, քարոյներու եւ մեղեդիներու հը համապատասխանեն: Աոնք իսկիւրան առանձին հատաքածոյ կը կազմեն, բայց տպա Թ—Ժ գրաբերուն ընկերացուեցան ժամագրքին:

Յակոբիկեան եկեղեցին որչափ ալ հետեւ շնանցած է մնալ Բիւզանդական ապկեցութենէն, այսու հանդերձ բոլորովին զերծ ալ չէ մնացած: Այս ապկեցութիւնը սակայն չէ ընդունած ուղղակի Բիւզանդիոնէն, այլ, ինչպէս լուսնաւոր է Հեղինակը, — ուղղակի Երուսաղէմէն ծամով: Առ այս բաւական է, կ'ըսէ, Հայոց օրինակը, որոնք, ինչպէս գիտենք, թէ իրենց Ընկերացոյցն էր եւ եկեղ. կարգերը Ե գրու. Բ. կէսին կը կատարէին համաձայն Երուսաղէմացոյցի:

Ասորի Յակոբիկեանց եւ Հայոց ժամագրքի եւ Տօնացոյցին մէջ շատ նոյնութիւններ ցոյց տուած է հեղինակը. այս տեղ յանունն յիշատակել զատիկ աւելորդ է. բայց ուշադրութեան արժանի են, մանաւանդ երբ ինչոյն հայ ժամագրքի եւ Տօնացոյցի ուսումնասիրութեան վրայ ըլլայ: Այս գլխաւոր Դիմ. Բաումշտարկի աշխատութիւնը նոյն իսկ ուղեցոյց պէտք է նկատուի հայ բանասէրին ձեռքը. թէ ուսումնասիրուած այս ծանադարհին վրայ:

Հ. Ն. Ա.

ՄԱՅԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԱԿ ԵՐԱԳՐԱԿԱՆ—ՀՅՈՒՆԱԿԱՆ ՀՐԸ—ՏԱՐԱԳՐԱԹԵՆՆ 1896—1910

(Շ—բնականութիւն)

*407. Bréhier Louis. — Les caractères généraux et la portée de la réforme iconoclaste: Rev. des cours et conf. 9 (1901, Nr. 15, p. 688—698.

*408. — — La cour impériale de Constantinople à l'époque de la querelle des images: Մոզ' 9 (1901), p. 688—698.

*409. — — Histoire Byzantine: Rev. hist. 99 (1908), p. 375—383.

*410. — — Orient ou Byzance: Rev. archéol. 10 (1907), p. 396—412.

*411. — — Publications relatives à l'empire byzantin: Rev. hist. 87 (1905), p. 341—68.